

گردشگری روستایی

(مبانی برنامه‌ریزی و طرح‌های ساختاری)

www.ketab.ir

تألیف :

محمد صالحی فرد

سرشناسه: صالحی فرد، محمد، ۱۳۵۳ -
عنوان و نام پدیدآور: گردشگری روستایی (مبانی برنامه ریزی و طرح های ساختاری) /
تالیف محمد صالحی فرد.
وضعیت نشر: مشهد: مرندیز، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری: ۳۴۵ص: مصور، جدول، نمودار.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۰۶-۰۹۸-۴
وضعیت فهرست نویسی: قیفا
یادداشت: واژه نامه.
یادداشت: کتابنامه: ص. ۲۸۳- ۲۹۱: همچنین به صورت زیرنویس
موضوع: جهانگردی روستایی.
موضوع: جهانگردی روستایی -- برنامه ریزی
موضوع: جهانگردی زیست محیطی
رده بندی کنگره: ۱۳۹۰/۱۱ص ۱۵۵/۲
رده بندی دیویی: ۳۳۸/۴۷۹۱
شماره کتابشناسی ملی: ۳۳۸۲۷۳۳

نشر مرندیز

گردشگری روستایی
(مبانی برنامه ریزی و طرح های ساختاری)

محمد صالحی فرد

چاپ: کتیبه

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۰

شمارگان: ۱۱۰۰ نسخه

قیمت: ۸۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۰۶-۰۹۸-۴

نشانی: میلان تختی، خیابان آبکوه ۹، مجد شمالی ۱۳، شماره ۹۰

تلفن: ۰۵۱۱-۷۲۷۴۷۶۵ دورنگار: ۰۵۱۱-۷۲۵۱۳۰۲

تهران: پارسیان، تلفن: ۰۲۱-۶۶۹۶۴۱۶۴

نشانی سایت اینترنتی: www.marandiz.com

فهرست مطالب

بخش اول: مبانی نظری و دیدگاههای مفهومی گردشگری روستایی

فصل اول: تعاریف و مفاهیم مرتبط با گردشگری روستایی.....	۵
۱-۱- نگاهی گذرا به چند مفهوم.....	۷
۱-۱-۱- روستا.....	۷
۱-۱-۲- کارکردهای روستا.....	۸
۱-۱-۳- توریسم.....	۹
۱-۱-۴- مفاهیم گردشگر و گردشگری.....	۱۱
۱-۲- گونه شناسی گردشگری و گردشگران.....	۱۳
۱-۲-۱- تقسیم بندی گونه های گردشگری از نظر مکانی و از نظر موضوعی.....	۱۳
۱-۲-۳- گردشگری روستایی چیست؟.....	۱۹
۱-۳-۱- قلمرو جهانگردی روستایی.....	۲۰
۱-۳-۲- گردشگری روستایی از نگاهی دیگر.....	۲۲
۱-۳-۳- گردشگری عشایری (یک الگوی فضایی).....	۲۳
فصل دوم: گردشگری و توسعه روستایی.....	۲۷
۱-۲- گردشگری روستایی به عنوان راهبردی برای توسعه روستایی.....	۲۹
۱-۲-۱- توسعه (مفاهیم و ویژگی ها).....	۳۰
۱-۲-۲- توسعه روستایی.....	۳۰
۱-۲-۳- مفهوم پایداری و توسعه پایدار.....	۳۲
۱-۲-۴- شاخصه های توسعه روستایی.....	۳۳
فصل سوم: تبعات و پیامدهای توسعه گردشگری در مناطق روستایی.....	۳۹
۱-۳- آثار و تبعات مطلوب (مثبت) توسعه گردشگری در مناطق روستایی.....	۴۳
۱-۳-۱- اثرات مثبت توسعه گردشگری بر محیط زیست.....	۴۳
۱-۳-۲- آثار مطلوب فرهنگی- اجتماعی توسعه گردشگری روستایی.....	۴۴
۱-۳-۳- تبعات مطلوب و مؤثر اقتصادی گردشگری روستایی.....	۴۶
۱-۳-۱-۳- آثار عمومی گردشگری در توسعه اقتصادی و اشتغال در روستاها.....	۴۶
۱-۳-۴- نتایج و تبعات سیاسی توسعه گردشگری روستایی.....	۴۸
۱-۳-۲- آثار و تبعات نامطلوب (منفی).....	۵۲
۱-۳-۲-۱- اثرات منفی گردشگری بر محیط زیست روستا و محدوده پیرامونی.....	۵۲
۱-۳-۲-۲- اثرات منفی توسعه گردشگری بر ساختار اجتماعی- فرهنگی روستاهای گردشگری و مناطق پیرامونی.....	۵۴
۱-۳-۲-۳- اثرات زیانبار و نامطلوب توسعه گردشگری بر ساختار اقتصادی روستاها.....	۵۴

بخش دوم: ساختار مدیریتی و مبانی برنامه ریزی گردشگری روستایی

فصل چهارم: ساختار مدیریت گردشگری روستایی.....	۶۱
۱-۴- اصول مدیریت گردشگری روستایی.....	۶۶
۱-۴-۱- اصل برنامه ریزی.....	۶۶
۱-۴-۲- اصل سازماندهی.....	۶۸

۶۹	۳-۱-۴ هماهنگی
۷۰	۴-۱-۴ کنترل (نظارت و ارزیابی)
۷۱	۵-۱-۴ هدایت و رهبری
۷۳	۲-۴ مدیریت گردشگری روستایی، ساختار گردشگری و نهادهای تأثیرگذار در بخش گردشگری روستایی
۷۴	۳-۴ مدیریت گردشگری روستایی و توسعه پایدار
۷۹	فصل پنجم: برنامه و برنامه ریزی گردشگری روستایی
۸۱	۱-۵ مفهوم و ویژگی های برنامه ریزی
۸۱	۱-۱-۵ تعریف برنامه ریزی
۸۲	۲-۱-۵ هدفهای برنامه ریزی
۸۲	۳-۱-۵ محاسن برنامه ریزی
۸۳	۴-۱-۵ محدودیتهای برنامه ریزی
۸۳	۵-۱-۵ انواع برنامه ریزی
۸۶	۱-۵-۱-۵ تقسیم بندی برنامه ریزی از دیدگاه مدیریتی
۸۶	۲-۵-۱-۵ انواع برنامه از نظر سطوح مکانی
۸۷	۳-۵-۱-۵ انواع برنامه ریزی از نظر هدف
۸۷	۴-۵-۱-۵ انواع برنامه از نظر مدت اجرا
۸۹	۲-۵ برنامه و ویژگیهای آن
۸۹	۱-۲-۵ سلسله مراتب برنامه ها
۹۱	۲-۲-۵ انواع برنامه ها
۹۲	۳-۵ مفهوم طرح و پروژه
۹۵	۴-۵ برنامه ریزی گردشگری روستایی
۹۵	۱-۴-۵ عناصر صنعت گردشگری
۹۶	۲-۴-۵ عوامل مهم در برنامه ریزی گردشگری روستایی
۹۶	۵-۵ ساختار برنامه ریزی گردشگری روستایی

بخش سوم: چارچوب و فرآیند مطالعات گردشگری روستایی

۱۰۵	فصل ششم: مطالعات پایه منطقه (مرحله شناخت و شناسایی)
۱۰۸	۱-۶ مطالعات پایه شناسایی و شناخت موقعیت قرارگیری منطقه (محدوده طرح)
۱۰۸	۱-۱-۶ بررسی موقعیت عمومی منطقه
۱۱۰	۲-۶ مطالعات تاریخی (تاریخچه منطقه یا محدوده مورد نظر)
۱۱۰	۳-۶ مطالعات پایه جمعیتی منطقه (محدوده طرح)
۱۱۴	۴-۶ مطالعات پایه اقتصادی منطقه
۱۱۴	۱-۴-۶ مطالعات ساختار اقتصادی در سطح کلان
۱۱۹	۲-۴-۶ بررسی ساختار اقتصادی محدوده
۱۲۴	۳-۴-۶ بررسی تأثیر گردشگری در توسعه اقتصادی و اشتغال محدوده مطالعاتی
۱۲۴	۴-۴-۶ بررسی و تعیین ارزش اقتصادی زمین و ساختمان در روستا و شناخت عوامل تأثیرگذار بر آن
۱۲۵	۵-۶ مطالعات پایه شبکه‌های ارتباطی و سیستم حمل و نقل منطقه
۱۲۶	۱-۵-۶ سیستم حمل و نقل جادامی
۱۲۸	۲-۵-۶ سیستم حمل و نقل ریلی

۱۲۹	۳-۵-۶- سیستم حمل و نقل هوایی
۱۲۹	۴-۵-۶- سیستم حمل و نقل دریایی (آبی)
۱۲۹	۶-۶- مطالعات پایه مربوط به شناخت کاربری زمین و مالکیت اراضی محدوده
۱۳۱	۷-۶- مطالعات پایه محیطی و طبیعی منطقه (محدوده طرح)
۱۳۱	۶-۷-۱- زمین شناسی و ژئومورفولوژی
۱۳۲	۶-۷-۲- منابع آب و اقلیم
۱۳۲	۶-۷-۳-۱- حوضه های آبریز و منابع آب
۱۳۶	۶-۷-۳-۲- اقلیم (آب و هوا) منطقه
۱۴۳	۶-۷-۳- مطالعات خاکشناسی و فیزیوگرافی محدوده
۱۴۴	۶-۷-۳-۱- تیپ های فیزیوگرافی و واحدهای اراضی
۱۴۷	۶-۷-۳-۲- مطالعات قرن و فلور منطقه
۱۵۰	۶-۷-۳-۳- حیات وحش و تنوع زیستی و جانوری محدوده
۱۵۱	۶-۸- بررسی وضعیت زیر ساختها و تأسیسات و تجهیزات محدوده
۱۵۶	۶-۹- مطالعات پایه محیط زیست منطقه
۱۵۷	۶-۹-۱- بررسی ظرفیت گردشگری محدوده
۱۵۸	۶-۹-۲- ارزیابی مسیرها
۱۵۸	۶-۹-۳- روش های ارزیابی اثرات زیست محیطی
۱۶۱	۶-۱۰-۱- مطالعات پایه منابع و جاذبه های گردشگری منطقه
۱۶۲	۶-۱۰-۱-۱- جاذبه های طبیعی (دریاچه های طبیعی و سدها، رودخانه ها، چشمه ها و ...)
۱۶۴	۶-۱۰-۲- جاذبه های تجاری
۱۶۴	۶-۱۰-۳- جاذبه های تاریخی
۱۶۴	۶-۱۰-۴- جاذبه های قومی و فرهنگی
۱۶۵	۶-۱۰-۵- بافت روستا و سنگ های قدیمی
۱۶۵	۶-۱۰-۶- جاذبه های پزشکی
۱۶۵	۶-۱۰-۷- رویدادهای خاص
۱۶۵	۶-۱۰-۸- پارکها
۱۶۶	۶-۱۰-۹- جاذبه های مذهبی (اعتقادی - دینی)
۱۶۶	۶-۱۰-۱۰- بناهای تاریخی (کاخ ها و عمارت ها، قلمه ها و برج ها و سایر جاذبه ها تاریخی)
۱۶۷	۶-۱۰-۱۱- صنایع دستی و سوغاتی ها
۱۶۷	۶-۱۰-۱۲- سایر جاذبه های گردشگری
۱۷۰	۶-۱۱- مطالعات پایه وضعیت سکونتگاهها و معماری محدوده
۱۷۰	۶-۱۱-۱- معابر در شکل های مختلفه از بزرگراه های برون شهری تا کوچه باغ های روستایی
۱۷۰	۶-۱۱-۲- فضاهای پذیرایی موقت و رستوران ها
۱۷۰	۶-۱۱-۳- فضاهای عمومی
۱۷۱	۶-۱۱-۴- مجموعه های ساختمانی
۱۷۱	۶-۱۱-۵- بافت های روستایی
۱۷۱	۶-۱۱-۶- معماری تک بناها
۱۷۱	۶-۱۱-۷- اماکن باارزش
۱۷۷	۶-۱۲- مطالعات پایه اجتماعی و فرهنگی
۱۷۷	۶-۱۳-۱- ویژگیهای فرهنگی (گویش، پوشش، مراسم، سنتها و آئین ها، ساختار قومی و فرهنگی و...)

۱۳-۶	مطالعات پایه روندهای گردشگری منطقه	۱۷۸
۱۴-۶	مطالعات پایه سازمان و مدیریت گردشگری در منطقه	۱۸۱
۱۴-۶-۱	شناسایی و ارزیابی اشخاص حقیقی و حقوقی ذی‌نفع و ذی‌نفع در گردشگری محدوده	۱۸۳
۱۵-۶	مطالعات پایه تسهیلات و زیر ساخت‌های گردشگری	۱۸۴
۱۵-۶-۱	تسهیلات و امکانات خدماتی منطقه	۱۸۵
۱۵-۶-۲	بررسی زیر ساخت‌های موجود	۱۸۶
۱۶-۶	مطالعه پایه مرتبط با طرحهای فرادستی	۱۸۹
فصل هفتم: تجزیه و تحلیل و جمع بندی مطالعات پایه		
۱۷-۱	جمع بندی توجیهات اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی طرح گردشگری روستایی	۲۰۱
۱۷-۱-۱	توجیهات اقتصادی طرح	۲۰۱
۱۷-۱-۲	توجیهات فرهنگی- اجتماعی طرح گردشگری روستایی	۲۰۳
۱۷-۱-۳	توجیهات زیست محیطی طرح	۲۰۴
۱۷-۲	توجیهات فنی- تخصصی (شلی و مهارتی)	۲۰۵
فصل هشتم: بسترها، زیر ساختها و تأسیسات مورد نیاز گردشگری منطقه		
۱۸-۱	تعیین زیرساخت‌های عمومی مورد نیاز	۲۰۹
۱۸-۲	خدمات و تسهیلات گردشگری	۲۰۹
فصل نهم: اهداف، سیاست‌ها و راهبردهای توسعه گردشگری در منطقه		
۱۹-۱	اقدامات اولیه جهت تبیین اهداف و سیاستها و...	۲۱۷
۱۹-۲	راهبردهای گردشگری در اسناد فرادستی	۲۲۱
فصل دهم: پروژه‌ها، برنامه‌ها و طرح‌های گردشگری منطقه		
۱۰-۱	سرفصلهای تعریف پروژه‌ها و ریز پروژه‌های توسعه گردشگری محدوده مطالعه	۲۲۶
۱۰-۱-۱	پروژه‌های حفاظت و ساماندهی مکانهای تاریخی، فرهنگی و مذهبی گردشگری روستایی	۲۲۶
۱۰-۱-۲	پروژه احیاء و بهره برداری از ساختمانهای مسکونی قدیمی در سطح محدوده	۲۲۶
۱۰-۱-۳	پروژه‌های توسعه و تجهیز گردشگاه‌های موجود در سطح محدوده	۲۲۶
۱۰-۱-۴	پروژه‌های توسعه و تجهیز فضاهای گردشگاه‌های جدید در سطح محدوده و روستاهای در بردارنده	۲۲۷
۱۰-۱-۵	پروژه‌های توسعه و تجهیز تسهیلات ارتباطی گردشگری در سطح محدوده گردشگری روستایی	۲۲۷
۱۰-۱-۶	تعریف پروژه‌ها در سایر بخشها، زیر ساخت‌ها و... مورد نیاز محدوده گردشگری	۲۲۷
۱۰-۲	پیشنهاد اقدامات زمانبندی و تهیه طرح تفصیلی و اجرایی پروژه‌ها	۲۳۲
۱۰-۳	آلبوم نقشه‌های مورد نیاز جهت پروژه‌ها و طرح‌های توسعه گردشگری روستایی	۲۴۲
۱۰-۴	برآورد مالی و حجم سرمایه‌گذاری جهت توسعه گردشگری روستایی	۲۴۳
۱۰-۵	روشهای تامین هزینه‌های اعتباری و مالی طرح‌های توسعه گردشگری روستایی در محدوده	۲۴۷
۱۰-۵-۱	روش‌های تامین هزینه مالی پروژه‌های تاسیساتی و مراکز لازم جهت توسعه گردشگری	۲۴۷

۲۵۳	فصل یازدهم: ضوابط و مقررات طرح
۲۵۵	۱-۱۱- ضوابط و مقررات حاکم بر طرح توسعه گردشگری روستایی در سطح محدوده مطالعه
۲۵۵	۱-۱-۱۱- ضوابط و مقررات عام
۲۵۶	۲-۱-۱۱- ضوابط و مقررات خاص
۲۵۷	۳-۱-۱۱- ضوابط و دستور العمل ها
۲۵۷	۲-۱۱- معیارها و رهنمودهای اجرایی در محدوده گردشگری روستایی
۲۵۸	۳-۱۱- معیارهای عام مربوط به کاربری های تفریحی - گردشگری در محدوده روستاها
۲۵۸	۴-۱۱- معیارها و رهنمودهای حفاظت از آثار تاریخی - فرهنگی
۲۵۹	۵-۱۱- معیارهای حفاظت از منابع طبیعی و محیط زیست روستایی
۲۶۰	۶-۱۱- معیارهای طراحی و ساخت و ساز تسهیلات گردشگری
۲۶۱	۷-۱۱- معیارهای استقرار امکانات تفرجگاهی در واحدهای قابل توسعه گردشگاه
۲۶۴	۸-۱۱- راهبردها، قوانین و مقررات مرتبط با گردشگری در قانون برنامه چهارم توسعه
۲۶۹	فصل دوازدهم: توصیه ها و پیشنهادات نهایی
۲۷۱	۱-۱۲- پیشنهاداتی مربوط به سازمان اجرایی و مدیریت
۲۷۲	۲-۱۲- پیشنهاداتی مربوط به نحوه جلب مشارکت بخش های عمومی، خصوصی و مردمی
۲۷۲	۳-۱۲- پیشنهاداتی مربوط به نحوه نظارت و حفظ کیفیت خدمات گردشگری در مقیاس روستایی
۲۷۵	۴-۱۲- پیشنهادات و توصیه های لازم در جهت ترویج فرهنگ گردشگری سالم و پایدار
۲۷۶	۵-۱۲- پیشنهادات و توصیه های مربوط به نحوه اطلاع رسانی و تبلیغات گردشگری
۲۷۷	۶-۱۲- توصیه ها و پیشنهادات در زمینه خدمات و زیرساخت ها
۲۷۹	۷-۱۲- پیشنهادات و توصیه های مربوط به روش های تأمین هزینه های مالی پروژه ها در مقیاس روستا
۲۸۰	۸-۱۲- پیشنهادات و توصیه هایی پیرامون روش های نظارت، پیگیری و اصلاح پروژه ها
۲۸۳	منابع و مأخذ
۲۹۳	پیوست ها
۳۴۵	واژه نامه

پیشگفتار

تغییر و تحولات کمی و کیفی در ساختارهای جمعیتی در دهه‌های اخیر اثرات عمیقی بر ساختار اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و... کشور بر جای گذاشته است. افزایش جمعیت به نوبه خود نیازها را تشدید نموده و با گذشت زمان و تکامل زندگی انسان‌ها کمیت و کیفیت نیازها نیز تغییر یافته است. تأمین اکثر این نیازها به‌ویژه در جوامع روستایی کشور به‌دلیل معیشتی بودن اقتصاد بر منابع پایه استوار است که عمدتاً از طریق بهره‌برداری از طبیعت و منابع طبیعی صورت می‌گیرد. از این‌رو، فشار مضاعفی را بر این منابع تحمیل نموده و با محدودتر شدن این منابع، چشم‌انداز توسعه در جوامع روستایی را با چالش‌های جدی مواجه نموده است. به نظر می‌رسد توسعه گردشگری در روستاها یکی از راهکارهای دستیابی به توسعه پایدار روستایی با حداقل بهره‌گیری از منابع زیست محیطی است. باید خاطر نشان کرد که پیشرفت فناوری حمل و نقل و ارتباطات، توسعه تولیدات صنعتی و افزایش درآمد جهانی شدن و ابعاد مترتب بر آن، افزایش اوقات فراغت، بهبود خدمات یازنشتگی، ارتقاء سلامت جوامع و دیگر عوامل، تغییرات چشم‌گیری را در کشورهای صنعتی و بخصوص در شهرها و روستاها ایجاد نموده و توانسته است جهانگردی (صنعت بدون دود) را در هزاره سوم میلادی به عنوان یکی از مهمترین نیروهای محرک توسعه اقتصادی و یکی از سه صنعت درآمدزای مهم جهان در کنار صنعت نفت و خودروسازی مطرح نماید. بنابراین صرف نظر از شهرها که به عنوان یکی از مهمترین مقاصد گردشگری برای بسیاری از گردشگران شناخته شده‌اند، رویکرد نوین دراستقبال از مناطق روستایی بدلائل ویژگی‌های منحصر به فرد توریستی و اکوتوریستی قابل تأمل و بررسی است.

شرایط طبیعی، مورفولوژیکی، عناصر اقلیمی همراه با ساختار اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی محیط روستا اشکال گوناگون و متنوعی از روستاها را بوجود می‌آورند که هر کدام به لحاظ فیزیکی، نوع معماری، نوع مسکن، الگوی سکونت، نوع معیشت، آداب و رسوم و سنتها از یکدیگر متمایزند. این وجوه تمایز خود خالق جاذبه‌هایی است که گردشگران روستایی را به بازدید از این مناطق علاقمند می‌سازد و آنها را هر از چند گاهی به مسافرت به این مناطق وا می‌دارد.

گردشگری روستایی می‌تواند زمینه‌های مختلف فعالیتهای گردشگری چون بازدید از سکونتگاهها، رویدادها، جشنواره‌ها، ورزشها و تفریحات گوناگون روستایی را در بر گیرد. این در حالی است که گردشگری روستایی

می تواند موجب رشد اقتصادی و تنوع فعالیتها از یک سو و ایجاد اشتغال و درآمدزایی برای ساکنان روستایی با جذب مازاد نیروی انسانی از دیگر سو گردد و یکی از فرصتهای توسعه همه جانبه روستایی محسوب شود.

بنابراین، توسعه گردشگری جهت فقر زدایی و کاهش مهاجرت، ایجاد رفاه اجتماعی، حفظ ویژگی های فرهنگ سنتی، حفظ بافت سنتی، ارتباطات فرهنگی، حفظ منابع طبیعی و فرهنگی، تقویت غرور ملی و ایجاد فرصتهای شغلی در کنار فعالیتهای کشاورزی و دامداری در مناطق روستایی و دور افتاده، عنصری اساسی و ضروری محسوب شده، یگانه راه نجات این مناطق از مسائل و مشکلات اجتماعی و اقتصادی می باشد. گروهی از متخصصان، توسعه گردشگری روستایی را ناشی از فشارهای زندگی صنعتی، علاقه مردم به آداب و رسوم و فرهنگ های محلی ذکر می کنند. اما مجموع موارد زیر در توسعه گردشگری روستایی موثر بوده است:

— توسعه مناطق ایجاد شده برای فعالیتهای گردشگری روستایی

— افزایش آگاهی های زیست محیطی و علاقه در ایجاد روابط دوستانه بین انسانها و محیط زیست

— گسترش حمل و نقل و ارتباطات، برداشتن موانع اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی و حتی سیاسی برای مسافرت به مناطق روستایی

— حرکت به سوی تعطیلات کوتاه مدت و تغییر زمان اوقات فراغت از لحاظ عملکردی

— افزایش تعداد مسافران مستقل و مسافرت در مقاصد طولانی

— افزایش تعداد گردشگران داخلی و میل و رغبت آنان به مناطق روستایی و بیلاقی

— افزایش تقاضای ایجاد شده توسط رسانه ها و علاقه به شیوهای زندگی سنتی

— توسعه فعالیتهای گردشگری در مناطق روستایی مانند سفرهای ماجراجویانه، فعالیتهای ورزشی و فعالیتهای مربوط به تناسب اندام، تنوع فعالیتهای فرهنگی و ...

اما نکته ای که باید در نظر داشت این است که چگونه برای توسعه این نوع گردشگری حساس برنامه ریزی کرد و با استفاده از معیارهای زیست محیطی و فرهنگی - اجتماعی از آثار منفی آن بر روی جوامع محلی پیشگیری نمود؟ چگونه باید جوامع محلی در فرایند برنامه ریزی، توسعه و اجرا مشارکت کنند و یا از منافع اقتصادی و اجتماعی این نوع گردشگری اطلاع یابند؟ ماهیت برنامه ریزی گردشگری روستایی چگونه است؟ چه طرح ها و برنامه هایی می بایست برای توسعه گردشگری در مناطق روستایی از جانب مدیران و مسئولان گردشگری و کارشناسان و صاحب نظران عرصه های اقتصادی، جامعه شناختی، جغرافیایی، مردم شناسی و ... ارائه شود؟

در این اثر سعی می شود تا ضمن شناختی جامع از قابلیت ها و توانمندیهای گردشگری روستایی، مبانی برنامه ریزی و ساختار مطالعاتی گردشگری روستایی در راستای دستیابی به اهداف زیر ارائه شود:

— ارائه روش و متد جامع و کامل در خصوص نحوه مطالعات گردشگری روستایی و تدوین طرح ها و برنامه های مرتبط با توسعه گردشگری روستایی در محدوده های مورد نظر در سطح کشور

— تدوین یک اثر کاملاً کاربردی برای کارشناسان تخصص های مرتبط با حوزه گردشگری از جمله جغرافیا، جهانگردی و مدیریت توریسم، جامعه شناسی، عمران روستایی، اقتصاد و... و حتی دانش هایی چون معماری، شهرسازی، منابع طبیعی و محیط زیست و...

(این اثر نگاه ویژه ای به کاربردی کردن مباحث تئوریک و نظری حوزه گردشگری برای دانشجویان و فارغ التحصیلان رشته های فوق که در بازار کار جویای کار می باشند دارد زیرا به اعتقاد مولف فقر شدیدی در حال حاضر در منابع درسی دانشگاه های کشور در خصوص منابع و مآخذ درسی با رویکرد کاربردی و عملکردگرا وجود دارد).

— کمک به غنای بیشتر طرح های مطالعاتی در حوزه گردشگری روستایی با توجه به سیاست سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری کشور برای تهیه طرح های گردشگری روستایی با عناوینی چون روستاهای هدف گردشگری، مناطق نمونه گردشگری، امکان سنجی طرح های گردشگری روستایی، طرح جامع گردشگری شهرستانها و استانهای کشور و...

— کمک به شناخت واقعی از قابلیت و توانها و پتانسیلهای گردشگری روستایی در عین درک واقعیت های پنهان و پیدا در خصوص چالشها و تنگناها و محدودیت ها و تهدیدهای توسعه گردشگری روستایی

این کتاب در سه بخش به بررسی مبانی برنامه ریزی و طرح های ساختاری گردشگری روستایی پرداخته است. در بخش اول مبانی نظری و دیدگاههای مفهومی گردشگری مورد بررسی و تأمل واقع شده است. در ابتدا به تشریح تعاریف و مفاهیم مرتبط با گردشگری روستایی پرداخته شده (مفاهیمی چون روستا، توریسم، گردشگر و...) و سپس گونه شناسی و تقسیم بندی گردشگری از دیدگاههای گوناگون صورت پذیرفته است (تقسیم بندی به لحاظ مکانی و موضوعی و...). قلمرو جهانگردی روستایی و تعاریف گردشگری روستایی فضای اولیه ورود به مباحث اصلی این نوشتار را فراهم کرده است.

بررسی رابطه گردشگری و توسعه روستایی موضوع دیگر این بخش است. درک این مسئله که آیا گردشگری روستایی می تواند به عنوان راهبردی اساسی برای توسعه مناطق روستایی کشور قلمداد شود و با ماهیت مفهومی توسعه و توسعه روستایی و بویژه در تطابق با توسعه پایدار مورد توجه برنامه ریزان و دولتمردان قرار گیرد؟

در صورت پذیرش استراتژی و راهبرد توسعه روستایی بر پایه بخش گردشگری، تبعات و پیامدهای توسعه گردشگری در مناطق روستایی چه خواهد بود؟ تبعات مطلوب و نامطلوب توسعه گردشگری از حیث ساختارهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست محیطی و... در مناطق روستایی چیست؟

بخش دوم به بررسی مبانی برنامه ریزی و ساختار مدیریتی گردشگری روستایی اختصاص یافته است. در این بخش پس از تشریح مفاهیم کلیدی چون برنامه و برنامه ریزی، طرح و پروژه و تقسیم بندی و تئوریهای مرتبط با انواع برنامه و برنامه ریزی، ساختار برنامه ریزی گردشگری روستایی ارائه گردیده و سپس با تشریح چارچوب مدیریت، نقش و وظایف مدیران، از منظر گردشگری روستایی به مدیریت پرداخته شده و حدود و ثغور مدیریت گردشگری، ابعاد و زوایای مرتبط با آن تشریح شده است.

بخش سوم (بخش پایانی) به چارچوب و فرآیند مطالعات گردشگری روستایی اختصاص یافته است. این بخش که به صورت کاملاً کاربردی و بر اساس تجارب تهیه چندین طرح گردشگری روستایی (روستاهای هدف گردشگری، مناطق گردشگری روستایی و مطالعات امکان سنجی و...) تدوین شده قصد دارد چارچوبی شفاف از کلیه مراحل مطالعات و برنامه ریزی گردشگری روستایی را ارائه کند.

بدین منظور در اولین مرحله از مطالعات و برنامه ریزی گردشگری روستایی که در حقیقت مطالعات شناخت و شناسایی است کلیه مطالعات پایه لازم معرفی و جداول مرتبط و لازم جهت اخذ اطلاعات و تحلیل اولیه آورده شده است (مطالعات پایه شامل مطالعات پایه شناسایی محدوده طرح به لحاظ جغرافیایی و ریاضی، مطالعات تاریخی، مطالعات پایه جمعیتی، مطالعات پایه اقتصادی، مطالعات پایه شبکه های ارتباطی و سیستم حمل و نقل منطقه، مطالعات پایه مربوط به شناخت کاربری زمین و مالکیت اراضی، مطالعات پایه محیطی و طبیعی، مطالعات مربوط به زیر ساخت ها و تأسیسات و تجهیزات محدوده، مطالعات پایه معماری، مطالعات پایه مدیریت و...) و سپس نحوه تجزیه و تحلیل و جمع بندی مطالعات پایه محدوده ارائه شده است. (تنظیم جدول *SWOT*) و در ادامه چگونگی جمع بندی توجیهات اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی طرح گردشگری روستایی آمده است.

با توجه به این که توسعه گردشگری روستایی در هر یک از مناطق دارای قابلیت گردشگری در سطح روستاهای کشور نیازمند بسترها، زیر ساخت ها و تأسیسات (تجهیزات و امکانات) مورد نیاز گردشگری است به تشریح زیر ساختهای عمومی، خدمات و تسهیلات گردشگری و... بصورتی مختصر بسنده شده است. حال اگر کلیه مطالعات تا این مرحله بدرستی، با دقت و بصورتی جامع تهیه و تدوین شده باشد در ادامه می بایست اهداف، سیاست ها و راهبردهای توسعه، تدوین شود که در این خصوص هدف، سیاست، راهبرد، خط مشی و... توضیح داده شده و سپس با ارائه چند نمونه کار نحوه تدوین اهداف و سیاستهای مرتبط با توسعه گردشگری در سطح محدوده های گردشگری روستایی تشریح شده است.

پس از ارائه اهداف، سیاستها و راهبردهای توسعه گردشگری در جهت اجرایی و عملیاتی کردن آنها لازم است پروژه ها، برنامه ها و طرح های توسعه گردشگری معرفی شوند. نکته مهم آن است که پروژه های عمرانی و خدماتی لازم برای توسعه گردشگری محدوده ها می بایست کلیه جاذبه ها و منابع و پتانسیلهای محدوده را مد نظر قرار داده و در عین حال بر اساس چالشها، محدودیت ها و حتی تهدیدها طراحی و ارائه شوند. معرفی پروژه ها می بایست علاوه بر ساماندهی و احیاء مکانهای تاریخی- فرهنگی و... به توسعه فعالیتهای تفریحی- سیاحتی، مراکز اقامتی و پذیرایی، توسعه تسهیلات ارتباطی و اطلاع رسانی و خدمات در سطح محدوده نیز توجه داشته باشند. در این پروژه ها باید زمانبندی اجرا نیز بر اساس بازه های زمانی لحاظ شده و همچنین چگونگی شکل گیری سازمان اجرایی و متولیان اجرا نیز مشخص شوند بنابراین بهتر است شناسنامه های پروژه ها تدوین شود که در این بخش نحوه تنظیم شناسنامه پروژه های پیشنهادی همراه با نمونه های مطالعاتی آمده است.

بحث کلیدی دیگر پس از تعریف پروژه ها و ریز پروژه ها، قوانین، ضوابط، مقررات و آئین نامه های اجرایی است که می بایست مورد توجه قرار گرفته و بصورت دستورالعمل در طرح مطالعاتی پیشنهاد شود. در پایان نیز با تشریح پیشنهادات نهایی، زمینه و بستر توسعه گردشگری روستایی در محدوده های مورد نظر محقق فراهم خواهد شد. در هر صورت نگارنده امیدوار است این کتاب بتواند بخشی از خلاء عظیم کتب کاربردی در حوزه مطالعات، تحقیقات و پژوهش های بخش گردشگری را پر کرده و بعنوان الگو برای سایر مطالعات روستایی نیز مورد امان نظر و توجه دانشجویان، کارشناسان و مشاوران حرفه ای قرار گیرد.

در پایان از کلیه اساتید، پژوهشگران، کارشناسان و صاحب نظران و دانش پژوهان گرامی تقاضا می شود تا با تعمق و تأمل و ژرف اندیشی بصورتی موی شکافانه به بررسی اثر پرداخته و کلیه دیدگاه ها، نقطه نظرات و نگرشهای خود را ارائه نمایند تا علاوه بر اعمال در ویرایش های بعدی، بستر مناسبی برای ورود سایر نویسندگان به حوزه کتب کاربردی فراهم شود.

امید است نگارش این کتاب بتواند به ارتقاء نقش و کارکردهای گردشگری روستایی در ساختار اقتصادی- اجتماعی، فرهنگی و حتی سیاسی روستاهای کشور کمک کرده و زمینه دستیابی روستاهای دارای قابلیت و پتانسیل محیطی، تاریخی- فرهنگی و... را به توسعه پایدار روستایی فراهم آورد.

محمد صالحی فرد

بهار ۱۳۹۰

قدردانی و سیاس:

بدون شک انجام هرگونه تحقیقات و مطالعات (از جمله تالیف کتب تخصصی) بدون تشریک مساعی و مساعدت مسئولان و کارشناسان سازمانها و نهادها و عوامل مربوطه و همچنین صاحبانظران و اندیشمندان امکان پذیر نیست و یقیناً قدردانی و سیاستگزاری از کلیه عزیزی که به نوعی در تدوین این اثر همکاری و مساعدت کرده اند، بستر و زمینه مناسبی را برای تداوم این تلاش های صادقانه و دلسوزانه بزرگواران مذکور با سایر محققان و مؤلفان را در آینده فراهم می سازد. لذا ضمن سپاس بیکران از این فرهیختگان و اندیشمندان، بهروزی، پیروزی و موفقیت این عزیزان را از قادر متعال خواستارم. همفکران و همراهان ثابت قدم این راه بی انتها عبارت بودند از:

- ۱- ریاست و معاونین محترم سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان های خراسان رضوی و شمالی و کلیه کارشناسان و پرسنل زحمتمکش سازمان های فوق الذکر
- ۲- مسئولان و کارشناسان سازمانها و نهادهای ارائه دهنده آمار و اطلاعات مورد نیاز بویژه معاونت برنامه ریزی استانداریهای خراسان رضوی و شمالی و بنیاد مسکن استانهای فوق
- ۳- اعضای محترم دهیاریهای روستاهای هدف گردشگری استاد، گلیان، بیدواز، سرچشمه، میاندهشت، ارتکند، عمارت و... و سایر بزرگواران روستا (روستائیان مهمانواز و فهیم)
- ۴- اساتید محترم دانشگاه ها و مراکز پژوهشی کشور بویژه اعضای محترم هیأت علمی گروه جغرافیای دانشگاه فردوسی، دانشگاه آزاد، جهاد دانشگاهی مشهد و تهران، ...
- ۵- خانم سکنه سلطانی (تایست و طراح جلد)
- ۶- مهندسین مشاور بافت شهر و سایر مشاورانی که از طرح های مطالعاتی آن در حوزه گردشگری و گردشگری روستایی برای تدوین اثر استفاده شده است.
- ۷- کلیه خردمندان و نواندیشانی که به دلیل کثرت اسامی و با عرض پوزش از این که اسامی آنها ذکر نشد، اما دستشان را بوسیده و از آنها سیاستگزاری و قدردانی می شود. همچنین جا دارد از کلیه کارشناسان توانمند مهندسین مشاور آسه (اندیشه ساز هوربارتاوا) و عزیزی که به نوعی در تدوین این اثر ایجاب را یاری کردند تشکر و قدردانی شود.